

درس فارغ فقه، مضرت آیت الله مسینی بوشهری (دامت برکاته)

موضوع کلی: تتمه احکام غسل

موضوع جزئی: اجزاء یا عدم اجزاء سایر اغسال [غیر جنابت] از وضو

سال تحصیلی: ۱۴۰۲-۱۴۰۱

تاریخ: ۱ آذر ۱۴۰۱

مصادف با: ۲۷ ربیع الثانی ۱۴۴۴

جلسه: ۳۳

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد و آله الطاهرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

خلاصه جلسه گذشته

بحث در ادله قائلین به عدم اجزاء سایر اغسال [غیر از غسل جنابت] از وضو بود. تا کنون به چهار دلیل در این رابطه اشاره شد. بحث در دلیل چهارم بود.

دلیل چهارم، تمسک به دو آیه از کتاب الله بود که در جلسه گذشته به آن آیات اشاره شد. گفته اند که اطلاق آیه «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ...»^۱ بر این دلالت دارد که در همه موارد حدث اصغر باید برای نماز، وضو گرفته شود؛ اعم از اینکه مکلف، غسل کرده باشد یا غسل نکرده باشد و فقط یک مورد از این حکم استثناء شده است و آن، غسل جنابت است لذا شخص جنب به دلیل ذیل آیه که فرموده است: «وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا» از تحت این حکم خارج می شود، یعنی غسل جنابت، از وضو کفایت می کند و کسی که غسل جنابت کرده باشد، لازم نیست که برای انجام کاری که وضو لازم دارد، وضو بگیرد، بلکه همان غسلی که انجام داده است از وضو کفایت می کند بنابراین، کسی که حدث اصغر از او سر می زند باید برای کاری که وضو نیاز دارد وضو بگیرد مطلقاً؛ چه غسل کرده باشد و چه غسل نکرده باشد مگر اینکه غسل جنابت کرده باشد که در این صورت، وضو لازم نیست، لکن سایر اغسال، از وضو مجزی نیستند.

همچنین، عبارت «وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا»^۲ از آیه دوم نیز وظیفه جنب را غسل دانسته است، یعنی شخص جنب باید غسل کند و غسل او از وضو کفایت می کند و این آیه فقط غسل جنابت را استثناء کرده است لذا سایر اغسال، از وضو کفایت نمی کنند و شخص حتماً باید علاوه بر غسل وضو نیز بگیرد.

گفته شد که بعضی در اشکال به آیه اول گفته اند که مقصود از «إِذَا قُمْتُمْ»، برخاستن از خواب است بنابراین، دایره این آیه فقط خواب را شامل می شود و بول و سایر مسببات وضو را شامل نمی شود و همچنین، کلمه «إِذَا» در عبارت «إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ» از ادات إهمال [و حروف مهمله] است و بر عموم دلالت ندارد، لکن در پاسخ عرض شد که این اشکال وارد نیست زیرا «إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ»، عام است و هم خواب و هم غیر خواب را شامل می شود و منظور آیه این است که زمانی که برای نماز به پا خواستید باید با طهارت باشید؛ اعم از اینکه از خواب بیدار شوید یا بول کرده باشید یا کار دیگری که سبب لزوم وضو می شود را انجام داده باشید. همچنین، «إِذَا» از ادات إهمال نیست زیرا عبارت مذکور، عموم را دلالت می کند، لکن اگر مخصّص و مقیدی بیاید، اطلاق و عموم آن را از بین می برد و در مانحن فیه، ادله کفایت غسل از وضو، دایره لزوم وضو را محدود می کند و می گوید که وضو لازم است، مگر در مواردی که شخص غسل کرده باشد که در این صورت، غسل او از وضو کفایت می کند و لذا وضو لازم نیست.

۱. «المائدة»: ۶.

۲. «النساء»: ۴۳.

اشکالی که بر آیه اول وارد می‌شود، این است که آیه مذکور، بر اشتراط طهارت دلالت دارد و بر اشتراط وضو به عنوان وضو دلالت ندارد.

ممکن است که گفته شود که سخن مذکور با صدر آیه منافات دارد زیرا صدر آیه می‌فرماید: «فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ...» و این صدر، نماد وضو است و مطلق طهارت را که اعم از وضو و غیر وضو باشد دلالت نمی‌کند، لکن عرض می‌شود که درست است که صدر آیه بر اشتراط وضو برای نماز دلالت دارد، ولی در ذیل آیه تعبیر «يُرِيدُ لِيُطَهَّرَكُمْ» [؛ می‌خواهد شما را پاک سازد،] آمده است که بر مطلق طهارت دلالت دارد بنابراین، آیه مذکور، طهارت را برای نماز شرط دانسته است؛ اعم از اینکه آن طهارت، وضو باشد یا غسل باشد یا تیمم باشد و طهارتی که در ذیل آیه آمده است، اختصاص به وضو ندارد در نتیجه، آنچه شرط برای نماز دانسته شده است، وضو نیست، بلکه مطلق طهارت که اعم از وضو، غسل و تیمم است، شرط برای نماز است بنابراین، ذیل آیه مذکور، مفسر صدر آیه است لذا طهارتی که برای نماز شرط است، مختص وضو نیست، بلکه اعم از وضو، غسل و تیمم است.

پس، آیه مذکور، در رابطه با وجوب وضو برای نماز، اطلاق ندارد چون «يُرِيدُ لِيُطَهَّرَكُمْ» جلو این اطلاق را می‌گیرد و دامنه طهارت را منحصر به وضو نمی‌داند، بلکه طهارت را اعم از وضو، غسل و تیمم می‌داند مگر اینکه دلیل خاص بر این قائم شود که مثلاً در استحاضه متوسطه وضو لازم است. به علاوه اینکه آیه مذکور در مقام تشریع است و در این صورت، تشریع کننده که شارع مقدس است حکمی را که مطرح می‌کند، به ندرت از همه جهات دارای اطلاق است؛ مثلاً در رابطه با صید سگ این گونه آمده است: «... وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ...»؛ (و نیز صید) حیوانات شکاری و سگ‌های آموخته (و تربیت یافته) که از آنچه خداوند به شما تعلیم داده، به آنها یاد داده‌اید، (بر شما حلال است) پس، از آنچه این حیوانات برای شما (صید می‌کنند و) نگاه می‌دارند، بخورید. از عبارت «فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ» فهمیده می‌شود که شارع در مقام تشریع حکم است و فرموده است که صیدی که توسط سگ شکاری و تعلیم دیده، شکار شده است، حلال است ولی حکم به حرمت چنین صیدی به این معنا نیست که محلی که سگ هنگام شکار گاز گرفته است و از آن خون می‌آید نیز پاک است. بنابراین، این آیه در مقام تشریع است ولی اطلاق ندارد که گفته شود که محلی که سگ گاز گرفته است نیز پاک می‌باشد. پس شارع مقدس وقتی در مقام تشریع باشد، خیلی کم اتفاق می‌افتد که آن حکمی که تشریع کرده است از جمیع جهات اطلاق داشته باشد بنابراین، در مانحن‌فیه نیز شارع مقدس به وضو گرفتن برای نماز حکم کرده است، لکن تشریع این حکم از جمیع جهات اطلاق ندارد تا گفته شود که حتی در صورتی که شخص غسل کرده باشد نیز وضو لازم است، بلکه لزوم وضو فقط مختص به مواردی است که حدث اصغر، حادث شده باشد.

بنابراین، آیه مذکور [«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ...»]، فقط بر اشتراط طهارت برای نماز دلالت دارد و بر اشتراط وضو بخصوصه دلالت ندارد و بر فرض که پذیرفته شود که آیه مذکور، اطلاق دارد، این اطلاق فقط مواردِ حدوثِ حدث اصغر را شامل می‌شود، یعنی هرگاه شخص، محدث به حدث اصغر شود باید وضو بگیرد مطلقاً، لکن موارد غسل را شامل نمی‌شود زیرا اولاً شکی نیست که اطلاق این آیه، غسل جنابت را شامل نمی‌شود، پس با خارج شدن غسل جنابت

از دایره اطلاق، این اطلاق از بین می‌رود؛ ثانیاً، با توجه به اینکه سیره و روش شارع مقدس در بیان تفاسیل احکام هر باب، این است که نخست حکم یک موضوع را بیان می‌کند و بقیه را به عنوان ملحقات آن بیان می‌کند، یعنی مثلاً شارع غسل جنابت که سرآمد همه اغسال است را بیان می‌کند و خصوصیات آن را نیز بیان می‌کند و بعد می‌گوید که بقیه اغسال نیز همانند غسل جنابت‌اند، یعنی شارع در یک مورد، همه خصوصیات را بیان می‌کند و موارد دیگر را ملحق به آن مورد می‌کند مگر مواردی که در رابطه با آن ملحقات، یک چیزی کم یا زیاد بشود که شارع به آن نیز تصریح می‌کند.

کما اینکه شارع در مورد نماز، طواف واجب، روزه و امثال آن، این کار را کرده است، یعنی حکم نماز را بیان کرده است، حکم طواف واجب را بیان کرده است و حکم روزه را کرده است و سایر موارد را به آنها ملحق کرده است؛ مثلاً شارع خصوصیات نماز واجب را به تفصیل بیان کرده است که طهارت لازم دارد، اولش تکبیر است و آخرش سلام است و نماز مستحب را به نماز واجب ملحق کرده است، یعنی نیامده دوباره خصوصیات و شرایط نماز مستحب را جداگانه بیان کند مگر موارد خاصی که مثلاً چیزی کم یا زیاد داشته است، یعنی کل حکم را در رابطه با نماز واجب بیان کرده است و نماز مستحبی را به نماز واجب ملحق کرده است و فقط تبصره‌هایی را که در رابطه با نماز مستحبی لازم بوده است، آورده است پس، شارع گفته است که آثار و شرایط نماز مستحب همانند نماز واجب است مگر اینکه دلیل خاص بر عدم اعتبار برخی از شرایط معتبر در نماز واجب، در نماز مستحب اقامه شود؛ مثل اینکه استقبال به قبله در نماز واجب، شرط است، لکن در نماز مستحب شرط نیست یا اینکه شارع قرائت سوره‌ای خاص را در رابطه با بعضی از نمازهای مستحبی خواسته است که قرائت آن سوره خاص در نمازهای واجب لازم نیست. همچنین، شارع مقدس احکام کلی روزه واجب را بیان کرده است و روزه مستحبی را نیز به آن ملحق کرده است و بعضی از احکام خاص روزه مستحبی را به عنوان تبصره بیان کرده است، مثل اینکه شخص، روزه واجب ماه مبارک رمضان را نمی‌تواند افطار کند، لکن روزه مستحبی را می‌تواند افطار کند.

غسل نیز این چنین است، یعنی شارع مقدس نخست احکام غسل جنابت را بیان کرده است و بقیه اغسال را نیز به غسل جنابت ملحق کرده است، اعم از اینکه آن اغسال واجب باشند یا مستحب باشند و اگر خصوصیتی در رابطه با غسل خاصی مدّ نظر بوده است به صورت تبصره بیان شده است. بنابراین، همان‌گونه که غسل جنابت، وضو لازم ندارد بقیه اغسال نیز وضو لازم ندارند. در نتیجه، ادله سایر اغسال بر آیه مذکور [يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ...]، حاکم‌اند، یعنی ادله سایر اغسال [غیر از غسل جنابت] می‌گویند که وقتی شخص می‌خواهد نماز بخواند باید وضو بگیرد مگر اینکه غسل کرده باشد که در آن صورت، وضو لازم نیست. بنابراین، ادله سایر اغسال، آیه مذکور را از اطلاق خارج می‌کنند چون ملاک شارع، تحصیل طهارت است و این طهارت با سایر اغسال نیز حاصل می‌شود لذا نیازی به وضو نیست.

بحث جلسه آینده: بقیه ادله، ان شاء الله، در جلسه آینده ذکر و بررسی خواهند شد.

«الحمد لله رب العالمين»